

Anita Runjić-Stoilova
Ivana Bartulović
Odsjek za hrvatski jezik i književnost
Filozofski fakultet
Sveučilište u Splitu

UDK: 811.163.42'342.8:654.19(497.5)
Prethodno priopćenje
Primljeno: 21. 10. 2009.

ODSTUPANJA OD STANDARDNOG NAGLASNOG SUSTAVA U GOVORU PROFESIONALNIH GOVORNIKA NA HTV-U

Sažetak

Rad se bavi usporedbom naglasnog sustava u govoru novinara, voditelja i spikera hrvatske televizije s prozodijskom normom hrvatskoga jezika. Izabran je HTV koji je javna, državna televizija pa se stoga polazi od pretpostavke da bi se govor koji se na njoj čuje trebao doživljavati uzornim i poželjnim te bi trebao udovoljavati govornim i jezičnim normama. Snimljeno je i odslušano 418 minuta programa, uglavnom informativnog karaktera. Izračunat je broj pogrešaka po emisiji, ali i prosječan broj pogrešaka u naglašavanju u minuti. Otkloni od standarda nedvojbeno pokazuju usustavljenost i svrstani su u sedam kategorija: pojava silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima riječi, hiperkorektnost, neutralizacija kratkosilaznog i kratkouzlaznog naglasaka, prisutnost lokalnih naglasnih obilježja, neprenošenje silaznih naglasaka na proklitiku, gubljenje zanaglasne dužine i kraćenje dugih naglasaka. Najčešće se griješi u izgovaranju silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima riječi. Odstupanja od standarda mogu se objasniti neusustavljenom naglasnom normom, težnjom za pojednostavljenjem složenog naglasnog sustava ili malom funkcionalnom razlikovnošću naglasaka.

Ključne riječi: govor, javna televizija, naglasak, standard

Uvod

Važnu ulogu u promicanju hrvatskog standardnog jezika, uz obrazovne institucije, svakako imaju i mediji. Kako se rad bavi naglasnim sustavom u govoru, istraživanje se temelji na mediju koji je govoran – televiziji. Istraživan je govor na Hrvatskoj televiziji jer je ona javna, državna televizija pa bi se govor koji se na njoj čuje trebao

doživljavati uzornim i poželjnim te udovoljavati govornim i jezičnim normama. Javna televizija ima publiku na cijelom državnom teritoriju, stoga koristi standardni jezik, koji je po svojoj naravi univerzalan i alokalan te, kao takav, optimalan u javnom komuniciranju. „Njegovanje standardnog jezika jedna je od obveza HTV-a kao javne televizije, regulirana zakonom...“ (Hršak i Zgrabljčić, 2003:143). U članku 5. Zakona o HRT-u, koji govori o programskim načelima i obvezama, više se puta ističu tri odrednice: informirati, zabaviti i obrazovati te se navodi da je HTV dužan „...njevovati, poticati, proizvoditi, razvijati i/ili koproducirati sve oblike domaćega audiovizualnog stvaralaštva koji pridonose razvoju hrvatske kulture, umjetnosti i zabave te pridonositi međunarodnom predstavljanju hrvatskoga kulturnoga identiteta“ (<http://narodnenovine.nn.hr/clanci/sluzbeni/304950.html>). Nedvojbeno je da jezik čini sastavni dio kulturnog identiteta pojedinca i čitavog naroda. „U tradiciji hrvatske kulture težnja je prema čistom hrvatskom standardnom jeziku“ (Škarić, 2006:57). Standardni je jezik namijenjen sferi javne komunikacije, u koju spada i jezik medija.

Ovaj je rad orijentiran isključivo na pravogovor u govoru HTV-a. Pravilno je naglašavanje pitanje kulture govorenja, koja je, jedan od oblika kulture uopće (Zoričić, 1998:337). Govor uključuje i težnju prema razumijevanju pa mora biti jasno iskazan, čemu, između ostalog, pridonosi i točnost riječi (Škarić, 2006:55). Stoga nije neobično što Šupuk upozorava na zapostavljenost prozodijske norme u nastavi hrvatskoga jezika. Prema njegovu mišljenju, slušatelja više zbunjuje neobičan naglasak neke riječi izgovoren u medijima, nego neka velika jezična pogreška u govoru ili u tisku (Šupuk, 1994:106-107).

Pravogovorna norma hrvatskoga standardnog jezika

Prozodijske (naglasne) jedinice u hrvatskom jeziku su naglasak i zanaglasna dužina. Naglasak sadrži prozodijska obilježja siline, tona i trajanja dok je u zanaglasnoj dužini zastupljeno samo obilježje trajanja. Naglasni sustav hrvatskog standardnog jezika, utemeljen na novoštokavskoj akcentuaciji, sastoji se od četiri naglaska: kratkosilazni (†), kratkouzlazni (,), dugosilazni (%), dugouzlazni (á) i od zanaglasne dužine (‡) (Barić i sur., 2003:67-68).

Naglasak se u hrvatskom književnom jeziku može ostvariti u bilo kojem slogu riječi osim u zadnjem. Uz to, postoje još neka ograničenja u raspodjeli naglasaka: silazni naglasci stoje samo na prvom slogu u riječi; na jednosložnim riječima mogu stajati samo silazni naglasci; slogovi su pred naglašenim samo kratki (Škarić, 1991:324). Izuzetci od ovih pravila riječi su u kojima se silazni naglasci mogu javiti u nepočetnim slogovima kao dubleta: npr. neke složenice (*samoĀprava*, *brodovl%snik*), posuđenice (*dirigont*; *telev-εija*), strana vlastita imena (*VoliĀr*; *Montev^adeo*), G mn.

riječi s nepostojanim *a* i s uzlaznim naglascima u ostalim padežima (*pod%k†*, *mušk%†*), kratice koje se izgovaraju nazivima početnih slova (*esadŸ*, *hadezŸ*) (Barić i sur., 2003:71)¹.

Zanaglasna dužina ne može biti jedina prozodijska jedinica u riječi, stoga se veže uz naglasak ispred sebe. Može pripadati osnovi riječi, obličnim ili tvorbenim nastavcima. U osnovi riječi ostvaruje se: u riječima naglasnoga tipa *k„pČt*, *š™w*, ispred suglasničkog skupa koji počinje sonantom, ako iza njega ne slijedi dugi slog (*panak* – *p†nka*), u izgovornoj cjelini na mjestu pomaknutog naglasaka iz dugog sloga na prednaglasnicu (*gr%al* – *Ā gr†d*). Duge oblične naglaske nalazimo: u pojedinim padežima imenica (G jd. ž. r., I jd. ž. r., G mn. svih rodova), u određenom vidu pridjeva sva tri roda te u komparativu i superlativu, u pojedinim padežima neodređenoga vida pridjeva (I jd. m. i s. r., GDLI jd. ž. r., G mn. sva tri roda, DLI mn. sva tri roda), u pojedinim glagolskim oblicima (prezent, 3. l. mn. aorista, imperfekt, 2. l. jd. i 1. i 2. l. mn. imperativa, glagolski prilog sadašnji, glagolski prilog prošli, glagolski pridjev trpni ispred sufiksa -n u glagola na -ati, te ispred sufiksa -t). Dugi su tvorbeni naglasci: imenički sufiksi

(-ač, -ad, -ak...), pridjevski sufiksi (-inji, -ji, -ni, -nji...), priložni sufiksi (-(ač)ke, -ce, -ice...) (Barić i sur., 2003:69-70).

Pojava koju standard propisuje jest i prenošenje naglasaka na proklitiku. Izgovorna (naglasna) cjelina sastoji se od naglasnice i nenaglasnice (proklitike ili enklitike). U kombinaciji proklitike i silazno naglašene toničke riječi, dolazi do prebacivanja silaznog naglasaka na proklitiku. Dvije su vrste prebacivanja: oslabljeno prebacivanje je necjelovito prebacivanje naglasaka - naglasak prelazi na proklitiku samo jakošću, ali ne i tonom te se, umjesto silaznih naglasaka, ostvaruje kratkouzlazni (*kĀca* – *Ā kuću*, *b%ka* – *iz„*, *b†rkē*) te neoslabljeno prenošenje kojim naglasak prelazi na proklitiku i jakošću i tonom te se ostvaruje kao kratkosilazni (*gr%al* – *d¶ gr†da*, *znad gr†da*) (Škarić, 1991:324). Na slogu s kojega je prenesen dugosilazni naglasak, ostaje zanaglasna dužina (Vukušić i sur., 2007:29). Treba naglasiti da prenošenje naglasaka nije redovita pojava, štoviše, u suvremenom se naglašavanju očituje tendencija rjeđeg prenošenja naglasaka na prednaglasnicu, osobito kada su u pitanju duže riječi: utvrđeno je već i kao pravilo da s trosložnih i višesložnih riječi naglasak ne prelazi (Škarić, 1991:324). Ipak, dosta je stabilno prenošenje naglasaka s glagolskih oblika na prednaglasnicu (*n™ vjerujē*, *nē opsov†*) (Vukušić i sur., 2007:29).

1 Ove iznimke preuzete iz Hrvatske gramatike (Barić i sur., 2003), nisu jednoglasno prihvaćene među jezikoslovcima. Tako, primjerice, Hrvatski jezični savjetnik (Barić i sur., 1999) donosi primjere s uzlaznim naglascima. Naime, u njemu se oštro odbacuje i najmanja mogućnost uporabe silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima riječi jer bi to „ugrozilo naglasni sustav u cjelini“ (Barić i sur., 1999:49).

Problem standardizacije

Pravogovorna norma najproblematičnija je norma hrvatskog standardnog jezika (Pranjko, 2001:304). Česta je tema jezikoslovnih rasprava. Zagovornici različitih pravogovornih rješenja mogu se svrstati u tri struje. Tradicionalna koncepcija (tzv. konzervativci) smatra da treba zadržati klasičnu novoštokavsku akcentuaciju. Druga je umjerena koncepcija (tzv. postepenci) koja se zalaže za određene promjene, ali prema stanju u novoštokavskim idiomima. Treća, radikalna struja traži stvaranje potpuno nove norme na temelju urbanih idioma, prije svega zagrebačkog (Mićanović, 2005:387-388). Postojanje ovih različitih koncepcija odražava se i na stanje u rječnicima i jezičnim priručnicima, koje izaziva zbunjenost govornika i pitanje: „Kojem se rješenju prikloniti?“

Predmet, cilj i pretpostavka istraživanja

Kako pravogovorna norma najlakše izmiče standardu, predmet rada upravo je naglasni sustav u govoru HTV-a. Pokušat će se ustanoviti podudarnost odnosno odstupanje naglasnog sustava u govoru HTV-a u odnosu na hrvatsku standardnu naglasnu normu. S jedne se strane očekuje, budući da je HTV javna televizija i da kao takva mora promicati hrvatski standardni jezik, da će podudarnost biti velika. S druge strane, svakodnevno svjedočimo brojnim pogreškama u govoru televizijskih govornih profesionalaca. Stoga će rad biti usmjeren na odstupanja od standardne pravogovorne norme u govoru na HTV-u te će se pokušati uspostaviti uočeni otkloni. Vrsta i količina odstupanja pokazala bi u kolikoj su mjeri profesionalni govornici jezično neosviješteni ili neobrazovani. Ostala pitanja koja se nameću su: radi li se o mogućem približavanju jezičnoj razini komercijalnih televizijskih kuća (poput RTL-a i Nove TV) kako bi se išlo „ukorak s vremenom“ i zadržalo gledanost, kako to navodi Nives Opačić (Opačić, 2006:524)? Jesu li pogreške posljedica nemogućnosti izbora rješenja koja nude različiti rječnici, gramatike i jezični savjetnici? Upućuje li upravo sustavnost pogrešaka na najnovije tendencije, štoviše, na promjene u onome što Škarić naziva uporabnom ili verificiranom normom, a koja bi, prema njegovom mišljenju, trebala biti temelj klasičnoj ili kodificiranoj normi (Škarić, 2006:77)? Cilj ovoga rada nipošto nije vrednovanje govora HTV-a, već nepristrano bilježenje i pokušaj objašnjenja prisutnih pogrešaka.

Metode istraživanja

Kako je već rečeno, analiziran je govor na HTV-u, i to naglašavanje u govoru profesionalnih govornika, dakle voditelja, spikera i novinara. Praćene su uglavnom informativne emisije (Dnevnik, Vijesti na Drugom, Hrvatska uživo, Županijska panorama Splitsko-dalmatinske županije, Sport) te u manjoj mjeri mozaične emisije

(Briljanteen i Globalno sijelo). Ukupno je snimljeno i analizirano 418 minuta. Zabilježeni broj naglasnih pogrešaka spikera, voditelja i novinara u konačnici je podijeljen s brojem odslušanih minuta te je dobiven prosječan broj pogrešaka u minuti. Za provjeru naglasaka prvenstveno je korišten *Rječnik hrvatskoga jezika* (Anić, 2000), prvi i najveći priručni jednojezični rječnik hrvatskoga jezika. Uz njega su korišteni: za utvrđivanje naglasaka stranih riječi *Rječnik stranih riječi* (Anić i Goldstein, 2007) i za provjeru mogućih dubleta *Rječnik hrvatskoga jezika* (Šonje, 2000). Osim na brojčane rezultate, rad je usmjeren i na sam karakter pogrešaka. Primjeri ukazuju na usustavljenost, stoga su smješteni u određene kategorije, koje su potom detaljnije objašnjene. Za neke od kategorija utvrđen je točan broj pogrešaka koji ukazuje na raširenost, odnosno marginalnost neke pojave, što je, izraženo i u postocima. S druge strane, postoje kategorije u kojima pogreške nisu brojane, već su samo navedeni neki primjeri. U nekim slučajevima bilježeni su i primjeri koji, prema autorima nekih jezičnih priručnika nisu pogreške, već dublete. Na ovaj se način željelo utvrditi koja inačica prevladava u govornoj praksi.

Rezultati

U **Tablici 1** prikazan je obrađeni korpus, broj utvrđenih naglasnih pogrešaka po emisiji te prosječan broj pogrešaka u minuti. Ukupno trajanje snimljenog materijala od 418 minuta ne obuhvaća samo govor spikera, novinara i voditelja, već i govor gostiju, isječke raznih izjava i intervjua s javnim ili privatnim osobama čiji govor, odnosno naglasne pogreške, nisu uzimane u obzir. Tako se na govor profesionalaca odnosi samo minutaža u zgradama pa se i broj pogrešaka računao u odnosu na tu minutažu. Ukupan zbroj pokazuje da govornici na HTV-u izgovore u prosjeku jednu pogrešku (1,13) u minuti. Naravno da se rezultati razlikuju ovisno o emisijama. No, samo iz ovoga ne može se utvrditi govori li se u nekim emisijama lošije ili bolje, jer se treba uzeti u obzir različita minutaža koju su novinari imali na raspolaganju u pojedinim emisijama koja onda i utječe na konačni rezultat.

Tablica 1. Broj naglasnih pogrešaka po emisiji

Emisija	Trajanje (min)	Broj pogrešaka	Broj pogrešaka u minuti
Županijska panorama (HTV1, 9.5.2009., 17:50)	18 (7)	16	2,29
Dnevnik (HTV1, 9.5.2009., 12:00)	13 (7)	15	2,14
Dnevnik (HTV1, 9.5.2009., 19:30)	27 (16,5)	14	0,85
Županijska panorama (HTV1, 11.5.2009., 17:50)	17 (9,5)	10	1,05
Vijesti na Drugom (HTV2, 11.5.2009., 18:15)	18 (7)	12	1,71
Dnevnik (HTV1, 11.5.2009., 19:30)	27 (16)	29	1,81
Sport (HTV1, 11.5.2009., 19:29)	5 (3)	4	1,33
Globalno sijelo (HTV1, 12.5.2009., 20:10)	30 (14)	11	0,79
Dnevnik (HTV1, 15.5.2009., 19:30)	26 (17)	17	1
Sport (HTV1, 15.5.2009., 20:00)	5 (2,5)	4	1,6
Briljanteen (HTV2, 16.5.2009., 10:03)	42 (20,5)	24	1,17
Hrvatska uživo (HTV1, 26.5.2009., 16:10)	89 (42)	36	0,86
Briljanteen (HTV2, 27.6.2009., 10:17)	43 (23)	11	0,48
Dnevnik (HTV1, 27.6.2009., 19:30)	26 (14,5)	17	1,17
Sport (HTV1, 27.6.2009., 19:57)	7 (4)	12	3
Dnevnik (HTV1, 28.6.2009., 19:30)	25 (13)	13	1

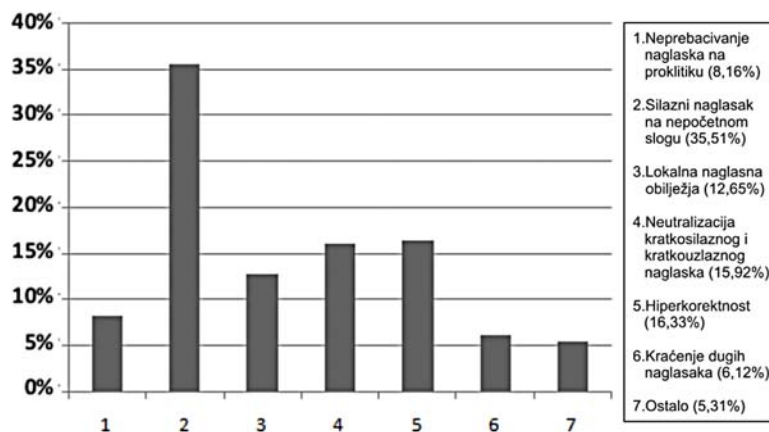
U **Tablici 2** prikazan je broj najčešćih pogrešaka. U kategoriju *ostalo* ubrojene su pogreške čija je prisutnost zanemariva, primjerice, prijelaz dugouzlaznog naglaska u dugosilazni ili prijelaz kratkouzlaznog u dugouzlazni (zabilježen je samo jedan primjer) te mijenjanje naglaska zbog ujednačavanja u paradigmi (radi se o promjeni naglaska u određenom padežu, uglavnom analogijom prema nominativu jednine, npr. N mn. *mjȅsta* umjesto *mjèsta*, prema N jd. *mjȅsto*).

Tablica 2. Najčešće naglasne pogreške

Emisija	Neutralizacija kratkosilaznog i kratkouzlaznog naglasaka	Hiperkorektnost	Lokalna obilježja	Silazni na nepočetnom slogu	Neprenošenje silaznog naglasaka na proklitiku	Kraćenje dugih naglasaka	Ostalo
Županijska panorama	4	3	8	/	/	/	1
Dnevnik	2	5	1	5	2	/	/
Dnevnik	4	2	5	/	3	/	/
Županijska panorama	3	1		2	3	1	/
Vijesti na Drugom	2	2	1	4	1	2	/
Dnevnik	3	6	2	13	2	2	1
Sport	1	1	/	/	2	/	/
Globalno sijelo	1	/	1	4	1	3	/
Dnevnik	5	2	2	4	2	/	2
Sport	1	2	/	1	/	/	1
Briljanteen	1	3	2	14	1	2	3
Hrvatska uživo	7	10	2	9	2	1	3
Briljanteen	/	/	1	10	/	/	/
Dnevnik	2	1	3	8	1	2	
Sport	2	/	/	9	/	/	1
Dnevnik	1	2	3	4	/	2	1
Ukupno	39	40	31	87	20	15	13

Iz **Tablice 2** vidljivo je da govorni profesionalci najviše problema imaju s upotrebom silaznog naglasaka na nepočetnom slogu, dakle izgovaraju ga u sredini riječi gdje prema pravilu nikako ne bi smio stajati (čak je 87 takvih pogrešaka), slijedi hiperkorektnost (40 pogrešaka) i neutralizacija kratkih naglasaka (39).

Slika 1. Postotak naglasnih pogrešaka

Slika 1 zorno prikazuje odnos naglasnih pogrešaka u postotcima. Zanimljivo je da je čak dvostruko više pogrešaka u kategoriji silaznih naglasaka na nepočetnom slogu od iduće kategorije. Možemo li reći da se tu radi isključivo o nemarnosti ili neznanju govornika ili je problem složeniji?

Rasprava

Rezultati jasno ukazuju na usustavljenost naglasnih odstupanja od norme kod profesionalnih govornika na HTV-u. U analizi pojedinih skupina pogrešaka osim objašnjenja bit će izneseni i konkretni primjeri. Slušanje je bilo koncentrirano uglavnom na naglaske. No, uočeno je i vrlo često gubljenje zanaglasne dužine, što nije redovito bilježeno. Ipak, i ova će pojava biti objašnjena i potkrijepljena zabilježenim primjerima.

Otkloni od hrvatske prozodijske norme

Silazni naglasci na nepočetnim slogovima riječi

Visoka zastupljenost silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima riječi (čak 35,51% svih pogrešaka što je dvostruko više od iduće kategorije pogrešaka) postavlja pitanje o čemu se tu radi: o nemarnosti govornika, neznanju ili nećem trećem. Odgovor leži u žustrim raspravama jezikoslovaca o ovom pitanju. Iako je u standardu prisutnost silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima prihvaćena u nekim kategorijama riječi kao iznimka, tako da postoje dublete pa i triplete, i dalje postoje brojna neslaganja. Značajna su Škarićeva nastojanja da ukaže na razmjere ove pojave i na potrebu da ona bude priznata u standardu, a ne ograničena na malobrojne iznimke i shvaćena kao razgrađivanje naglasnog sustava pod izvanjskim pritiscima. U tom

smislu, Škarić i suradnici pokušavaju dokazati tezu da čak i novoštokavski govori imaju „unutarnju prozodijску potenciju koja generira silazne naglaske na nepočetnim slogovima riječi“, a koja dolazi do izražaja u brojnim složenicama, superlativima, skraćenicama te u vokativu i genitivu množine nekih imenica u kojima se sustavno provodi metatonija uzlaznih naglasaka u silazne (Škarić i sur., 1987:139). Svakako je najveći odjek, što se ove tematike tiče, imao članak *Kako se naglašavaju posuđenice* (Škarić i sur., 2006) u kojem autori ističu tri mogućnosti naglasne prilagodbe posuđenica koje norma prihvaća: 1. metatonija s metataksom (uzlazni na prethodnom slogu); 2. metataksa (ostvario bi se kratkosilazni na prvom slogu) i 3. metatonija (uzlazni na izvornom slogu). Ovim mogućnostima pribraja se i četvrta, koja nije priznata u standardu, ali se često ostvaruje: realizacija silaznog naglasaka na izvornom slogu. Na kraju autori iznose stajalište da se naglasno normiranje mora temeljiti isključivo na govoru kompetentnih, obrazovanih govornika kulturnih središta (Škarić i sur., 2006:77-84). Vukušić ove stavove naziva „neprihvatljivim glasononormativnim pravilima“ (Vukušić, 1996:63). Između ostaloga, Vukušić napominje da, iako pravilo o prebacivanju silaznih naglasaka na početne slogove nema jednako snažno djelovanje kao što ga je imalo u organskom procesu novoštokavizacije, ono je i dalje živo, o čemu svjedoče deseci tisuća naglasno prilagođenih riječi koje nisu bile u uporabi u 14. i 15. stoljeću. Stoga je posve u redu naglasiti *geodŕzija*, ali je nepravilno reći *Dalm%cija* i *Slovŕnija*, kad se već otprije naglašava *D,lmācija* i *Sl'vēnija*, a autor se posebno zalaže za imenice na -izam i -ika s kratkouzlaznim naglaskom, kao što preporučuje *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku* (Babić, 1991). Što se tiče Škarićevog argumenta vezanog uz jezični purizam, Vukušić mu suprotstavlja tvrdnju da se hrvatski prozodijski purizam očituje baš u naglasnim prilagodbama. Posebno se odupire ideji o postavljanju gradskog naglašavanja kao uzora: takvo naglašavanje kao čvrsti sustav zapravo i ne postoji, jer se raslojava u različita naglašavanja u kojima se opet očituje podrijetlo nositelja (Vukušić, 1996:63-65). Škarić i suradnici uzvraćaju na Vukušićev napad još jednim člankom, u kojem ističu da ne odbacuju novoštokavsko prebacivanje silaznih naglasaka u posuđenicama, već samo upozoravaju na raširenost silaznog naglasaka na nepočetnim slogovima tih riječi, posebice kod kompetentnih govornika čije bi naglašavanje, umjesto „nepokolebljivih kabinetskih pravila“, trebalo biti osnova standardu (Škarić i sur., 1996:93-94).

Brojnost primjera sa silaznim naglascima na nepočetnim slogovima riječi, zabilježenih tijekom ovog istraživanja potvrđuje zbuđenost govornika, jer često isti govornik u istom primjeru upotrijebi različite naglaske. Što se tiče dubleta, uglavnom prevladavaju inačice sa silaznim naglaskom (*barø, maøstro*), ali zabilježeni su i primjeri u kojima dolazi do prilagodbe (*arh'tekt, Br'sel*). Iznenađuje primjer u kojem jedna novinarka imenicu *Facebook* izgovara na dva načina, kao [*fʌʃbuk*] i kao

[*Ńj̄sbĀk*]. Što se tiče imenica na -izam i -ika, kod spikera i voditelja, i to uglavnom u Dnevniku, zastupljeniji su primjeri s kratkouzlaznim naglascima (*stat^ˆstika*, *log^ˆstika*, *kl^ˆ,sika*, *tur^ˆzam*), dok novinari najčešće koriste silazne (*kapital^ˆzam*, *fanat^ˆzam*, *karakter^ˆstika*, *tur^ˆzam*, *nepot^ˆzam*). Imenice na -izam i -ika u kojima se pojavljuju kratkosilazni naglasci umjesto kratkouzlaznih mogle bi biti uvrštene i u kategoriju neutralizacije kratkouzlaznog i kratkosilaznog naglasaka. Budući da su u korištenoj literaturi uglavnom stavljane u kontekst pojave silaznog naglasaka na nepočetonom slogu, tako je i u ovom radu. Općenito, voditelji i spikeri više se pridržavaju naglasnih pravila nego novinari, tako da ćemo kod njih čuti *prem^ˆjēr*, *parl^ˆ,ment*, *kriminal^ˆstičk^ˆ* itd. Novinari te primjere izgovaraju *premi^ˆj̄r*, *parlam^ˆent*, *kriminal^ˆstička*... Česta je uporaba silaznih naglasaka na nepočetonim slogovima. Vjerojatno je to utjecaj lokalnog naglašavanja, posebice zagrebačkog. Tako se mogu čuti imenice: *It^ˆolija*, *alb^ˆam*, *stud^ˆŃnti*, *stand^ˆard*, *rezult^ˆt*, *progr^ˆm*, *report^ˆj̄r*, *apar^ˆat*, *fotogr^ˆf*, *cist^ˆj̄rna*, *baz^ˆen*, *bar^ˆk*, *arsen^ˆal*, *tur^ˆst* i pridjevi: *regul^ˆran*, *kompl^ˆic^ˆran*, *kulturo^ˆl^ˆšk^ˆ*, *aut^ˆentično*, *disloc^ˆrani*, *angaž^ˆran*, *promov^ˆrana*, *zainteres^ˆran*, *disciplin^ˆran*, *tradicion^ˆlan*, *indiv^ˆdualn^ˆ*, *revolucion^ˆrn^ˆ*. Za razliku od prethodnih primjera u kojima je silazni naglasak na nepočetonom slogu motiviran stranim porijeklom riječi, njegova je prisutnost kod glagola apsolutno neprihvatljiva. Radi se o riječima čiji je naglasak utvrđen i ne izaziva dvojbe u standardu, kao što to često biva sa stranim riječima. Ipak, na HTV-u se može čuti: *nab^ˆoviti*, *izg^ˆŃda*, *zam^ˆoramo*, *falsific^ˆrajte*, *prij^ˆoviš*, *dog^ˆoda*, *nast^ˆviti*, *sud^ˆrili*, *napr^ˆviti*, *ist^ˆčala*, *zad^ˆžiš*, *raspl^ˆmsa*, *isp^ˆta*, *pov^ˆĒci*, *potr^ˆisla*, *na^ˆci*, *pož^ˆjeti*, *odr^ˆsli*, *izv^ˆĒci*, *zat^ˆkao*, *zabor^ˆviti*, *savjet^ˆvati*, *presv^ˆĒci*, *nap^ˆše*, *izra^ˆčena*, *uz^ˆvrela*, *podlo^ˆgao*, *zabor^ˆvim*, *prop^ˆšu*, *ub^ˆsti* itd.

Navedeni primjeri svjedoče o kolebanjima, prisutnim i u samom standardu, ali i o izgovoru koji je nedvojbeno pogrešan. Njegovom bi se ispravljanju, odnosno usustavljanju rješenja, upravo zbog brojčane nadmoći ove kategorije pogrešaka nad svim ostalim pogreškama, trebala posvetiti veća pozornost.

Hiperkorektnost

Hiperkorektnost je pomicanje naglasaka ulijevo, sve do prvog sloga, u primjerima u kojima nema razloga za prijenos jer se radi o uzlaznim naglascima na središnjem slogu. Do prebacivanja dolazi zbog uvjerenja da je vlastiti nespontani izraz pogrešan te se, zbog želje da se približi standardu uzlazni naglasci nepotrebno prebacuju na početni slog, ostvarujući se pritom kao uzlazni ili kao silazni. Prebacivanje može biti potaknuto i analogijom, odnosno naglasnim povodenjem za osnovom u tvorenica (npr. zabilježena je riječ *s^ˆrovine*, umjesto *sir^ˆvine*, najvjerojatnije zbog osnove *s^ˆrovo*).

Hiperkorektnost se uglavnom čuje kod govornika zagrebačkog podrijetla, ali je prisutna i kod govornika s dalmatinskog područja. Radi se o regionalnoj varijanti izgovora kojoj je inače svojstven naglasak na početku riječi (Martinović, 2008:89,91).

U Županijskoj panorami tako su zabilježeni primjeri: *tÂrizmom*, *prœtjjesna*, *dv´rana*. Pogreške ovog tipa učestale su, a javljaju se u najrazličitijim vrstama riječi: *fœstival*, *tÂžiteljstva*, *kŕšćanstvo*, *´poravka*, *nœpriličan*, *³zrečena*, *nœodređen*, *dªplomatskœ*, *k´šarkaškœ*, *tœlefonskœ*, *gŕšpodarskœ*, *n, dmašio*, *v´jorœ*, *p´igrati*, *d,rovati*, *pŕtvrdio*, *nŕpisao*, *zgorjela*, *³spitati*, *mªmoišli*, *n,glasiti*, *pŕštovati*, *z,pitali* itd.

Neutralizacija kratkosilaznog i kratkouzlaznog naglaska

Govoreći o hrvatskom implicitnom govornom standardu, Škarić iznosi tvrdnju da postoje tri naglasaka: dinamički kratki (†) i dugi (%) te dugouzlazni (â). Pritom je u granicama tolerancije da se dinamički kratki ostvaruje u dvije inačice, kao brzi (†) i kao spori (,) (Škarić, 2006b:35). Nakon određenih sociofonetskih ispitivanja, Škarić zaključuje da je „za hrvatski najprošireniji, pa i povijesno najdublji tronaglasni supstrat, tj. onaj s jednim kratkim naglaskom, što se očituje u tome da mnogi Hrvati govoreći standardno vrlo teško razlikuju kratkosilazni od kratkouzlaznoga“ (Škarić, 2006c:145).

Značajan broj naglasnih otklona na HTV-u potvrđuje tvrdnju o nerazlikovanju kratkosilaznog i kratkouzlaznog naglaska. U najvećem broju riječi dolazi do neutralizacije u korist kratkosilaznog (ovdje se zapravo misli na akcent koji fiziologijom više nalikuje silaznome nego uzlaznome naglasku) pa se izgovara: *njœmačkœ*, *Hªtlerov·m*, *st†nd†rd*, *sÂdben†*, *prªzno*, *nœdjeljnh*, *pr†ktičan*, *trœning*, *tªpična*, *polªtičari*, *u Hŕvatskoj*, *dr†stična*, *u sœtu*, *u mœću*, *str†vičnog*, *polªtičkœ*, *krŕnika*, *svŕjega*, *pr†tećœm*, *fr†ncuskœ*, *ŕbrazovanje*, *bªlježnica*, *bªser*, *z†brinutost*, *Âmjerem*, *ŕdrekao*, *sv†dber·*, *prœstavio*, *³spit*, *nœpr†vda*, *gr†dskœ* itd. Zanimljiv je naglasak vlastitog imena *Poreč*. Naime, novinar je tijekom Dnevnika u izvješću s terena više puta izgovorio *Pŕreč*. O ovoj imenici, uz brojna druga vlastita imena koja uzrokuju naglasna kolebanja, raspravlja Vukušić, zalažući se za korištenje mjesnog ili pokrajinskog naglaska, ako je već u duhu standardnog naglašavanja. Polazeći od naglašavanja stotinjak obavjesnika, utvrdio je da je ispravno izgovoriti *P´reč* i *P´rœč* (Vukušić, 1995:101-102). Prema tomu, naglasak koji se čuo u izvješću na HTV-u rezultat je neutralizacije kratkih naglasaka i, kao takav, pogrešan.

Prisutnost lokalnih naglasnih obilježja

Standardni izgovor prepoznaje se u njegovoj nadregionalnosti. Najbolje izgovara osoba po čijem je načinu izgovora najteže razaznati odakle potječe, odnosno koja u svom izgovoru pokazuje najmanje lokalnih značajki (Mićanović, 2005:390,393). Govoreći o tragovima lokalnog idioma u govoru HTV-a, može se zaključiti da je na vodećem mjestu utjecaj zagrebačkoga govornog područja. Radi se prvenstveno o silaznim naglascima na nepočetnim slogovima i o hiperkorektnosti, o čemu je

već bilo riječi.² Općenito, urbani govor prepoznat je kao prestižniji, za razliku od standardnog izgovora, temeljenog na novoštokavštini, koji ne uživa socijalni prestiž u Zagrebu, štoviše, smatra se 'ruralnim i nekultiviranim' (Mićanović, 2005:391). Iako je štokavština temelj standarda, jasno je da to ne znači da štokavski govornici imaju standardni izgovor. I oni moraju uložiti određeni napor i govoriti 'neutralno'. Često to nije slučaj pa se kod nekih novinara, osobito kad se radi o prilozima vezanim uz dubrovačko-neretvansko i imotsko područje, u riječima *glavonošca*, *rúćao*, *Góspi* čuje produženi dugouzlazni naglasak. Osim toga, u riječima kao što su *pódnē*, *g' vorē*, *r'đēn*, *l'gnj*·n dolazi do izrazitog duljenja zanaglasne dužine.

Neprenošenje silaznog naglasaka na proklitiku

Gordana Varošaneć-Škarić je nakon ispitivanja prebacivanja silaznih naglasaka na proklitiku došla do zaključka da u hrvatskom prihvaćenom izgovoru izrazito nije poželjno prelaženje silaznih naglasaka na proklitiku, i to kad se radi o prijedlozima (preko, između, pokraj, bez, na, za, od, do, iz, u, oko), jednosložnim zamjenicama, glagolima i jednosložnim imenicama. S druge strane, poželjno je prelaženje na prefiks unutar riječi, prelaženje s jednosložnih zamjenica tipa *práda mn*·m i prelaženje u negacijama (Varošaneć-Škarić, 2003:486). Rezultati istraživanja govora na HTV-u potvrđuju ovu tendenciju. Posebna je pozornost posvećena prebacivanju na prijedloge ili veznike s jednosložnih i dvosložnih imenica i zamjenica. Uočeno je da silazni naglasak ostaje na istom mjestu, bez obzira na to što norma propisuje drukčije: *u kÁći*, *o nja^ama*, *o t^lme*, *pred n^tma*, *u Spl^atu*, *među nja^ama*, *do sÁtra*, *za n^os*, *zbog t^lga*, *do t^tda*, *na r^đd*, *u n^omu*, *do kr^tja*, *naž^tlost*, *u cÁkvi* itd. Prilog *uživo*, koji se čak piše sastavljeno, voditelji Hrvatske uživo redovito izgovaraju ne prebacujući naglasak (*už-vo*). Zanimljivo je spomenuti da su prema nekim istraživanjima ispitanici za ovu riječ izrazili poželjnim neoslabljeno prenošenje (*Áž^{vo}*) (Varošaneć-Škarić, 2003:483).

Gubljenje zanaglasne dužine

Istraživanja su pokazala da suvremeni kompetentni hrvatski govornici zamjećuju i znaju u kojim je riječima kakva zanaglasna dužina prema normi, ali su im na višoj cijeni pokraćeni zanaglasni slogovi (Škarić, 2006:122). Ova tendencija u govoru HTV-a nije pomno praćena niti brojčano zastupljena među iznesenim rezultatima. Zabilježeni su najreprezentativniji primjeri u kojima se, na mjestu očekivane naglasne dužine, slog krati. Iako nisu najučestalije, najviše se ističu imenice u genitivu: *b^tn^žka*, *koléga*, *sekúndi*, *st^lke*, *kultúre*, *H^lvatske*. Osim njih, zabilježeni su komparativi i superlativi (*t^lplije*, *n^oboljom*, *n^ouspješniji*), a izgovorene su i riječi tipa: *t*·, *njur*, *sun*·, *rodnjak*, *fant*·, *stićnom* itd.

2 Pogreške ovog tipa nisu pribrojane kategoriji lokalnih naglasnih obilježja, već su izdvojene u posebne skupine.

Kraćenje dugih naglasaka

Najzastupljenije je kraćenje dugosilaznog naglasaka, koji se pritom redovito ostvaruje kao kratkosilazni: *n†stavē, n†vikē, štĀr», vijænici, d†h, tŸg, kr^azn», kljĀčn». U manjoj mjeri dolazi do kraćenja dugouzlaznog naglasaka, koji se ostvaruje uglavnom kao kratkouzlazni, rjeđe kao kratkosilazni: *potvŸdila, bl†g·st, pok„zati*. Primjeri *tŸg* i *potvŸdila* mogu se posebno izdvojiti jer u njima dolazi do kraćenja dugog slogotvornog /t/. Prema Škarićevim istraživanjima, slogotvorno se /t/ izdvaja od šest hrvatskih samoglasnika time što dopušta kraćenje naglašenih dugih slogova, i to do mjere da takav kratki naglasak, umjesto dugoga, bude vrlo prihvatljiv od strane ispitanika (Škarić, 2006:122).*

Uzroci otklona od prozodijske norme na HTV-u

Otkloni od prozodijske norme nedvojbeno pokazuju usustavljenost. U ostalim istraživanjima javnog govora uočeni su slični sustavi pogrešaka što upućuje na to da govor medija izvršno reflektira aktualne tendencije u implicitnoj naglasnoj normi. Ivas iznosi više mogućih tumačenja ovih promjena. Prvenstveno se radi o neusustavljenosti naglasne norme, ali i o paradoksalnom obilježju klasičnog naglasnog standarda kao 'ruralnog'. Osim toga, mogući uzrok promjena je i težnja pojednostavljenju složenog naglasnog sustava. Ivas još navodi i malu funkcionalnu razlikovnost naglasaka te slabu zamjetljivost razlike između kratkouzlaznog i kratkosilaznog naglasaka, o kojoj je također prethodno bilo riječi (Ivas, 2004).

Zaključak

Rezultati istraživanja govora voditelja, novinara i spikera na HTV-u pokazuju da u prosjeku izgovore jednu naglasnu pogrešku u minuti. Pogreške pokazuju visoku usustavljenost, stoga su svrstane u sedam kategorija, od kojih su najučestalije pojava silaznih naglasaka na nepočetnom slogu riječi, hiperkorektnost i neutralizacija kratkih naglasaka. U osmoj su skupini različite vrste pogrešaka čija je prisutnost brojčano zanemariva. Što se tiče silaznih naglasaka na nepočetnom slogu, problem ne predstavljaju samo posuđenice, čije naglasno kolebanje odražava nesređeno stanje unutar hrvatske prozodijske norme. Mnogo su veći problem silazni naglasci na nepočetnim slogovima hrvatskih riječi s odavno točno utvrđenim naglaskom koji ne bi trebao uzrokovati dvojbe kod profesionalnih govornika. Škarić kao argument u obranu silaznih naglasaka na nepočetnom slogu hrvatskih glagola ističe da ispitanici štokavskog podrijetla izgovaraju prema normi glagole u kojima, uglavnom zagrebački govornici, izgovaraju silazne naglaske na nepočetnim slogovima riječi, ali u isto vrijeme polovica ispitanika smatra da je zapravo varijanta sa silaznim naglaskom pravilna (Škarić i sur., 1987:150). Pitanje koje se ovdje nameće jest: misle li to zbog dobrog jezičnog osjećaja, ili zato što su tako čuli u medijima, koji bi trebali imati

uzoran govor? Konačno, odstupanja od standarda u govoru profesionalaca na HTV-u mogu se objasniti neusustavljenošću naglasne norme, težnjom za pojednostavljenjem složenog naglasnog sustava, ali i malom funkcionalnom razlikovnošću naglasaka.

Osim u kulturnoj, upravo se u pedagoškoj funkciji očituje važnost ispravnog naglašavanja na javnoj, nacionalnoj televiziji i neminovnost stalne težnje prema optimalnom govoru, koji je u ovom kontekstu standardni jezik kao jezik najbliži širokoj i raznolikoj publici.

Literatura

Anić, V. (2000) *Rječnik hrvatskoga jezika*, Zagreb, Novi liber.

Anić, V., Goldstein, I. (2007) *Rječnik stranih riječi*, Zagreb, Novi liber – Jutarnji list.

Barić, E. i sur. (2003) Prozodijski sustav. U: *Hrvatska gramatika*, Zagreb, Školska knjiga, str. 66-71.

Barić, E. i sur. (1999) *Hrvatski jezični savjetnik*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, Pergamena – Školske novine.

Hršak, S., Zgrabljčić, N. (2003) Akcenti na hrvatskome javnom radiju: Škarićeve teze na provjeri, *Govor*, XX (1-2): 133-147.

Ivas, I. (2004) Problemi standardizacije naglasaka u hrvatskom jeziku. (<http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis/4.Gralisarium/GraLIS%202004/Ivas%20Problemi%202004.pps>)

Martinović, B. (2008) Pomicanje naglasaka i hiperkorektnost. U: *Naglasna kolebanja imenica u hrvatskom standardnom jeziku (Doktorska disertacija)*, Zagreb, str. 89-92.

Mićanović, K. (2005) Hrvatski s naglaskom. U: Pranjković, J. (ur.): *Od fonetike do etike. Zbornik o sedamdesetogodišnjici prof. dr. Josipa Silića*, Zagreb, Disput, str. 387-393.

Opačić, N. (2006) Mediji i hrvatski standardni jezik. U: Granić, J. (ur.): *Jezik i mediji. Jedan jezik: više svjetova*, Zagreb – Split, Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku, str. 521-530.

Pranjković, I. (2001) Za demokratizaciju hrvatske ortoepske norme. U: *Jezik i demokratizacija*, Sarajevo, Institut jezik, str. 299-306.

Škarić, I., Babić, Z., Škavić, Đ., Varošaneć, G. (1987) Silazni naglasci na nepočetnim slogovima riječi. *Govor*, IV (2): 139-151.

Škarić, I. (1991) Fonetika hrvatskoga književnog jezika. U: Katičić, R. (ur.): *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, HAZU – Globus, str. 61-377.

Škarić, I. (2006a) Odlike hrvatske državne medijske govorničke škole. U: *Hrvatski govorili!* Zagreb, Školska knjiga, str. 51-62.

Škarić, I. (2006b) Suvremeni svehrvatski implicitni govorni standard. U: *Hrvatski govorili!* Zagreb, Školska knjiga, str. 33-35.

Škarić, I. (2006c) Razlikovna prozodija. U: *Hrvatski govorili!* Zagreb, Školska knjiga, str. 142-149.

Škarić, I., Škavić, Đ., Varošaneć-Škarić, G. (2006a) Kako se naglašavaju posuđenice. U: *Hrvatski govorili!* Zagreb, Školska knjiga, str. 77-84.

Škarić, I., Škavić, Đ., Varošaneć-Škarić, G. (2006b) O naglašavanju posuđenica – još jednom, nakon Vukušića. U: *Hrvatski govorili!* Zagreb, Školska knjiga, str. 88-95.

Škarić, I., Varošaneć-Škarić, G. (2006) Stupanj tolerancije hrvatskih govornika na „pogrešne“ naglaske. U: *Hrvatski govorili!* Zagreb, Školska knjiga, str. 112-122.

Šonje, J. (2000) *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb, LZ Miroslav Krleža i Školska knjiga.

Šupuk, A. (1995) Neobični naglasci. *Jezik*, 42: 106-111.

Varošaneć-Škarić, G. (2003) Prenošenje silaznih naglasaka na proklitiku u općem prihvaćenom hrvatskom izgovoru. *Govor*, XX (1-2): 469-487.

Vukušić, S. (1995) Naglasne prilagodbe vlastitih imena. *Jezik*, 42: 98-102.

Vukušić, S. (1996) Neprihvatljiva glasnonormativna pravila. *Jezik*, 44 (2): 63-66.

Vukušić, S., Zoričić, I., Grasselli-Vukušić, M. (2007) *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*, Zagreb, Nakladni zavod Globus.

Zoričić, I. (1998) Hrvatske naglasne posebnosti. U: *Hrvatski u praksi*, Pula, Zavičajna naklada Žakan Juri, str. 333-396.

<http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/304950.html>

Anita Runjić-Stoilova

Ivana Bartulović

DEFLECTION FROM STANDARD SYSTEM OF ACCENTS AT PROFESSIONAL SPEAKERS FROM CROATIAN NATIONAL TELEVISION

Summary

This paper explores similarities between the system of accents in journalists', speakers' and TV hosts' speech and the prosodic norm of Croatian language. HTV is chosen because it is a public, national television so it is assumed that the speech on Croatian television should be ideal and desirable and it should comply with the speech and language norm. 418 minutes of mostly informative programme has been

recorded and analysed. The number of errors per show has been calculated as well as the average accent errors per minute. Deflections from the standard undoubtedly show consistency and had been categorized as follows: the appearance of falling accents at the non-beginning word syllables, hypercorrectness, the neutralization of short-falling and short-rising accent, presence of local accent features, nontransference of falling accents to proclitics, the loss of post-accentual length and the shortening of long accents. Mistakes are mostly made while pronouncing falling accents at nepočetim word syllables. Deflections from the standard can be explained by inconsistency of accent norm, the simplification of complicated accent system or by a simple functional differentiation of accents.

Key words: *speech, public television, accent, standard*